

ADAM JASIEWICZ i KAZIMIERZ ZARZYCKI

***Carex rupestris* Bell. ex All. i *Aconitum tauricum* Wulf. ssp. *nanum* (Baumg.) Gáy., dwie nowe dla Flory Polskiej rośliny z Bieszczadów Zachodnich — *Carex rupestris* Bell. ex All. et *Aconitum tauricum* Wulf. ssp. *nanum* (Baumg.) Gáy., plantae duae novae in flora Reipublicae Polonae Popularis**

(Wpłynęło 1. X. 1955)

Rozpoczynając badania geobotaniczne w Bieszczadach Zachodnich, odbyliśmy latem 1954 i 1955 r. kilka wycieczek botanicznych w to najdalej na zachód wysunięte pasmo Karpat Wschodnich. Odnależliśmy wtedy większość wschodnio-karpackich gatunków roślin, podanych z tego terenu poprzednio przez Kotulę (1882) i Wołoszczaka (1893), a mianowicie: *Alnus viridis* (Chaix) Lam. et DC., *Centaurea Kotschyana* Heuff., *Lathyrus laevigatus* (W. K.) Fritsch, *Laserpitium alpinum* W. K., *Euphorbia carpatica* Woł., *Dianthus compactus* Kit., *Viola dacica* Borb., *Campanula obietina* Griseb., *Veratrum album* L., *Scorzonera rosea* W. K., *Senecio papposus* (Rchb.) Less., *Telekia speciosa* (Schreb.) Baumg., *Aposeris foetida* (L.) Less.

Odkryliśmy również nowe stanowiska roślin wschodnio-karpackich, położone dalej na zachodzie, niż podawano to poprzednio, np. *Cirsium Waldsteinii* Rouy [*C. pauciflorum* (W. K.) Spreng.] pod szczytem Wołosania, oraz zebraliśmy dwa gatunki nie znane dotychczas z obecnych granic Polski: *Carex rupestris* Bell. ex All. i *Aconitum tauricum* Wulf. ssp. *nanum* (Baumg.) Gáy.

Pierwsza z nich — turzyca skalna — *Carex rupestris* Bell. ex All. jest gatunkiem arktyczno-alpejskim, występującym cirkumpolarnie [gatunek cirkumpolarno-arktyczno-górski według Hulténa (1950), a amfi-arktyczno-alpejsko-kontynentalny według Meusela (1943)]. Gatunek ten rozpowszechniony jest w górach europejskich (w Pirenejach spotykamy jego najdalej na południe wysunięte stanowiska), w górach środkowo-azjatyckich, północno-amerykańskich oraz wokółbiegunowo w całej Arktydzie. W Karpatach turzyca ta występuje nader rzadko; znana jest mianowicie z dwu stanowisk w Tatrach ze zboczy Gierlacha (ČSR) od strony Doliny Wielickiej (Sagorski-Schneider 1891) i z Jatek

Przednich w Tatrach Bielskich (P a w ł o w s k i 1933), z Wielkiej Fatry (Suchy Wierch; S u z a 1931), ze Smotrecia w Paśmie Czarnohory (ZSRR) oraz z kilku jeszcze stanowisk w południowym i wschodnim Siedmiogrodzie (P a w ł o w s k i 1930 i cytowana tam literatura). Rośnie ona także w Sudetach na Hrubym Jeseniku w Jesionikach (D o s t á l 1950). Nowo odkryte stanowisko leży mniej więcej w środku między stanowiskami tatrzańskimi i wschodnio-karpackimi, w odległości około 200 km od jednych i drugich. W Bieszczadach turzyca skalna rośnie na półkach skalnych powstałych na skutek warstwowego wietrzenia piaskowców, opodal szczytu Krzemienia na wysokości około 1330 m npm. Skałki te tworzą małą grań opadającą ku południowi niewielkimi kilkumetrowymi uskokami. Na jednej prawie płaskiej półce przy ścieżce prowadzącej wzdłuż grani na Halicz tworzy *Carex rupestris* wprost na skale samodzielne zwarte płyty muraw o powierzchni w sumie nie większej niż 5 m². W chwili znalezienia, w dniu 25. VII. 1954, nieliczne osobniki kończyły wysypywać owoce. Większość okazów była w stanie płonnym. W miejscach, gdzie murawa osiągała większe zwarcie, turzyca ta nie rosła. Obok w szczelinach skał rosły pojedynczo: *Saxifraga aizoon* J a c q., *Anemone narcissiflora* L., *Potentilla aurea* L., *Viola biflora* L., *Clematis alpina* (L.) M i l l., nieco zaś wyżej, na połogim grzbiecie skałek, duże płyty tworzyły: *Vaccinium myrtillus* L., *V. vitis-idaea* L. i *Empetrum nigrum* L.

Występowanie tej wysokogórskiej rośliny na tak niskim szczycie i w tak dużej odległości od innych stanowisk wskazuje, że jest to stanowisko reliktowe, pochodzące prawdopodobnie ze schyłku ostatniego glacjału, gdy górna granica lasu przebiegać mogła na wysokości 400 do 500 m npm. (S z a f e r 1952). Przedstawia ono drobną resztkę piętra alpejskiego, które w owym okresie było zapewne dobrze rozwinięte na Krzemieniu i na innych szczytach Bieszczadów. *Carex rupestris* jest bowiem, jak przypuszcza P a w ł o w s k i (1930), dyluwialnym imigrantem, który w plejstocenie dostał się do Europy z północno-wschodniej Azji przez Amerykę Północną. Trudno natomiast przyjąć, iż jest to gatunek należący do elementu trzeciorzędowego w Europie (K u l c z y ń s k i 1924). Z drugiej strony przetrwanie tego wybitnie światłolubnego gatunku na tak odosobnionej placówce, gdzie występuje w towarzystwie takich roślin światłolubnych, jak np. *Saxifraga aizoon* i *Laserpitium alpinum*, wskazuje, że nigdy od plejstocenu, nawet w podyluwialnym okresie optimum klimatycznego, zwarty płaszcz lasu nie pokrywał tego szczytu i że jest on z natury bezleśny mimo niewielkiej stosunkowo wysokości npm.

Drugi gatunek, *Aconitum tauricum* W u l f. ssp. *nanum* (B a u m g.) G á y, znaleziony został na skalistym grzbiecie, ciągnącym się w kierunku wschodnim od głównego szczytu Połoniny Caryńskiej, na wysokości 1210 m. Jest to wschodnio-karpacki podgatunek bardzo zresztą zróżnicowa-

nego gatunku występującego w Alpach i Karpatach Wschodnich. Roślina ta nie była dotychczas podawana z obecnych granic PRL. Najbliższe jej stanowiska znane były z Zełemina i Wysokiej oraz z grzbietu Pasma Libuhorskiego od Pikuja po Listkowanie w Karpatach Stryjskich w ZSRR (Wołoszczak 1892, Zapałowicz 1908). We Wschodnich Karpatach, podobnie jak i u nas, roślina ta występuje na skałach ponad górną granicą lasu. Znalezienie tego gatunku w Bieszczadach Zachodnich rozszerza znacznie jego zasięg ku północnemu zachodowi; z drugiej strony stanowisko to, dodane do stanowisk takich roślin jak *Carex rupestris*, *Saxifraga aizoon*, *Anemone narcissiflora* i wielu innych, świadczy o bezleśności niektórych szczytów w Bieszczadach Zachodnich od ostatniego glaciału.

W czasie druku niniejszej pracy odkryliśmy nowe stanowiska *Carex rupestris* w Bieszczadach, a mianowicie na Bukowym Berdzie oraz na szczycie 1320 m (zwanym przez nas „Małym Haliczem“) leżącym pomiędzy Krzemieniem a Haliczem.

Z Instytutu Botaniki PAN w Krakowie

LITERATURA

1. Dostal J., 1950. Květena ČSR, Praha.
2. Hegi G. Illustrierte Flora von Mittel-Europa. Bd. III, München.
3. Hultén E., 1950. Atlas över växternas utbredning i Norden, Stockholm.
4. Kotula B., 1882. Spis roślin naczyniowych z okolic górnego Strwiąża i Sanu. Spr. Kom. Fizj., t. XVII, Kraków.
5. Kulczyński S., 1942. Das boreale und arktisch-alpine Element in der mitteleuropäischen Flora. Bull. Acad. Pol. Sc. Cl. Math. Nat. B, Kraków.
6. Meusel H., 1943. Vergleichende Arealkunde, Berlin.
7. Pawłowski B., 1930. Dwie ciekawe turzyce z Czarnej Hory. Spr. Kom. Fizjogr., t. LXV, Kraków.
8. Pawłowski B., 1933. Nowe stanowiska dwóch rzadkich roślin w Tatrach. Acta Soc. Bot. Pol., Vol. X, nr 3, Warszawa.
9. Raciborski M., 1919. Flora Polska. Cyperaceae, Kraków.
10. Sagorski E. u. Schneider G., 1891. Flora der Centralkarpathen, Leipzig.
11. Suza J. 1931. Ostřice skalni (*Carex rupestris* Bell.) na Velké Fatre (Slovensko). Příroda, t. XXIV, Brno.
12. Szafer W., 1952. Schyłek plejstocenu w Polsce. Biul. PIG, Warszawa.
13. Szafer W., Kulczyński S., Pawłowski B., 1953. Rośliny Polskie, Warszawa.
14. Wołoszczak E., 1893. Sprawozdanie z wycieczek botanicznych w Karpaty Stryjskie i Samborskie. Spr. Kom. Fizjogr., t. XXVIII, Kraków.
15. Wołoszczak E., 1894. O roślinności Karpat między górnym biegiem Sanu a Oslawą. Spr. Kom. Fizjogr., t. XXIX, Kraków.
16. Zapałowicz H., 1908. Conspectus Florae Galiciae Criticus, t. II, Kraków.

SUMMARIUM

Anno 1954 plantae duae in territorio Reipublicae Polonae Popularis adhuc ignotae ab auctoribus in montibus Bieszczady Zachodnie (Carpati Orientales) detectae sunt. Quarum prima, *Carex rupestris* Bell. ex All. planta est in Carpatis rarissima, adhuc solummodo e locis perpaucis in Tatris (Sagorski-Schneider 1891, Pawłowski 1933) in montibus Wielka Fatra (Suzá 1931) nec non in Carpatis Orientalibus: Czarnohora, Montes Czywczynenses, Transsilvania (Pawłowski 1930) nota. Haec planta ab auctoribus nuper in cacuminibus Krzemień alt. 1330 m. Bukowe Berdo et cacumine alt. 1320 m inter Krzemień et Halicz posito in rupibus arenaceis inventa est.

Altera planta, *Aconitum tauricum* Wulf. ssp. *nanum* (Baumg.) Gáy in Carpatis orientalibus late distributa est. Locus maxime occidentalis adhuc notus in tractu Pikuj—Listkowania situs est (Włoszczak 1892). Hoc *Aconitum* ab auctoribus in monte Polonina Caryńska alt. 1210 m in rupibus arenaceis detectum est.

Ambae species de quibus agitur nec non complures aliae plantae heliophilae quae in montibus Bieszczady Zachodnie inveniuntur (e. g. *Laserpitium alpinum* W. K., *Saxifraga aizoon* Jacq.) testificant, saltem aliquot iuga et cacumina eorum montium in periodo postglaciali (holocoenico) nunquam silvis oblecta fuisse.

Institutum Botanicum Academiae Scientiarum Polonae, Cracoviae